

TELEKI PÁL

A HÉTKÖZNAPI MUNKA HŐSÉNEK nevezhetnök. A hétköznapi munkáéának, ami a legnehezebb munka és lassan hoz, sokszor észrevétlenül, eredményt. Mert az a munka, amit k. Teleki Pál a nyilvánosság előtt végzett s amelyhez korszakokra szóló nagy sikerek fűződtek, az ő élete munkájának csak kicsiny kis töredéke. Halála pedig arra int, hogy élete munkásságában ne a sikereket nézzük. Annak a rettenetes éjszakának utolsó és legfőbb tanítása az, hogy ne veszítsük el a szemmértéket és ne essünk áldozataivá a könnyed és lelkiismeretlen ítéleteknek. Csak az a maradandó, amit verejtékkel, küzdelemmel építünk magunknak s amiért mindig készek vagyunk a legnagyobb áldozatot meghozni. Ami pedig érvényes az egyéni építésre és sorsra, az sokszorosan érvényes a nemzet sorsának alakításánál. A magyar nemzet nagy próbatétel előtt áll — ezt hirdette —, előtte áll és jövő magatartása fogja eldönteni, hogy megérdemli-e a boldogabb jövőt? Tudta és hirdette, hogy ez a boldogabb jövő nem intézkedések, törvények, írásos reformok nyomán fog ránk köszönteni, hanem egyesegyedül saját belső átalakulásunk, lelki megerősödésünk, jobbá, nemesebbé, igazabbá, vezetésre éretté és méltóvá fejlődésünk következménye lehet.

Ennek a belső átalakulásnak, megigazulásnak munkálására fordította hétköznapijait egy életen át szakadatlanul, pihenés nélkül, a lassú eredményektől vagy eredménytelenségtől vissza nem riadva, elkedvetlenítő akadályok, közöny, gáncsok közt roppant energiával és leleményességgel új és új utakat, eszközöket keresve. Mindenki elhiheti e sorok írójának, aki közel állt hozzá, hogy ezekhez a küzdelmekhez sokkal nagyobb hősiesség, kitartás kellett, mint a nyilvánosság porondján folytatott harcaihoz. Az évtizedekre nyúló hétköznapi idegölő próbálkozásaihoz csak azok a belső vívódások hasonlíthatók, amelyek az utolsó két év alatt, a külső eseményektől szinte függetlenül, lelkében dúltak.

Ne csodálkozzék senki azon, hogy a külső eseményektől szinte függetlennek mondom ezeket a belső vívódásokat. Azokban a politikai vagy nem politikai kérdésekben, amelyek eléje, mint az ország felelős vezetője elé kerültek, ő mindig nyugodt biztonsággal és határozottsággal döntött. Habozás, kétkedés, halogatás nála szinte ismeretlen fogalmak voltak. Gondolkodott és döntött. A gondolkodáshoz néha időt kért magának, de ez nem volt halogatás, sem habozás, hanem fontos döntésekhez természetszerűen szükséges megfontolás. Gondol-

codni pedig a legnehezebb pillanatokban is nyugodtan, józanul, minden érzelmi felindulás nélkül tudott. Aki sürűbben érintkezett vele mint politikussal és államférfival, de nem ismerte benne a külvilág elől gondosan rejtegetett embert, az értetlenül áll élete befejezése előtt. Hiszen maga volt mindig a megtestesült nyugalom, szenttelen józanság és veszélyes helyzetekben is meg-megcsillant magatartásában, szavaiban a minden földi bajon felülemelkedni tudó bölcs derű. Ami nyugtalanította őt s ami életének a mi szemünkben tragikus befejezéséhez vezetett, az távol napi eseményektől, a nemzet egyetemes értéke és életrevalósága feletti töprengés és sokszor kételkedés volt.

Ami őt elkésértette, bosszantotta, idegesítette, legtöbbször nem ez vagy az a „nagy horderejű“ bel- vagy külpolitikai probléma volt, hanem olyan dolgok, amelyek nap mint nap előfordulnak s más vezetőket rendszerint hidegen hagynak. Embereknek egymás elleni áskálódása, modortalan tülekedése, hízélgés, szolgalelkűség, saját személyüknek előtérbe tolása, egyéni érdekeknek a köz rovására való érvényesítése, a vezetők kasztszerű elzárkózása a vezetettekől, az államigazgatásnak rideg papirosszabályok szerinti vitele az érdekeltek változó és sokféle érdekeire való tekintet nélkül, a felelősséggel járó cselekvéstől való iszonyodás, a jóra való restség, mely mindig talál parafraszt arra, hogy tétlen maradjon és tétlenségét indokolja. Folytassam-e e beteges tünetek felsorolását, amelyekkel minden vezető helyen levő ember számtalanszor találkozik s amelyek sokszor annyira „természetes jelenségek“, hogy elkövetők még kendőzésüket is feleslegesnek tartják?

Teleki Pál tudta, hogy ezek a hibák sokkal mélyebb sebeket ráganak a magyar fán, mint azok a hibák vagy mulasztások, amelyeket taktikai téren a politikusok elkövetnek. Neki küldetése volt, így érezte, hogy ezek ellen a belső „kis“ bajok ellen küzdjön, amelyeket ő nagy bajoknak látott, olyan bajoknak, melyek a nemzetet teljes pusztulásba viszik. Azért reagált gyorsan, érzékenyen, idegesen ezekre a jelenségekre s bizony a miniszterelnöki poszton volt alkalma sürűn ilyesfélére reagálni.

Töprengett más dolgokban, fontos politikai kérdésekben is. Természete volt, hogy nem szeretett elsietni semmit — bár gyorsabban dolgozni, tájékozódni embert nem láttam mást —, szerette megvárni a dolgok fejlődését, megfigyelni a fejlődés természetes irányait, hogy aztán csak az utat egyengesse s a nehéz pontokon segítse át a dolgokat mesterséges beavatkozással. Gondolkodó lény volt, tehát töprengett is az eseményeken, kereste mindig a mélyen fekvő indító okokat, a belső rúgókat. Nehéz dolgokban meghallgatott másokat és a józan, elfogultság nélküli véleményre sokat adott. Szellemes megjegyzésekkel, eredeti, a dolgok mélyére tapintó ötletekkel mindig lehetett rá hatni. De dönteni végül mindig a maga esze szerint döntött és bízott magában és döntései helyességében. Azok, akik túlságosan hangsúlyozzák töprengő, vívódó természetét és lelkiismeretfurdalásokkal teli életét, inkább utolsó tragikus tettére keresnek önmagukban indokolást, semmint a vele való érintkezésben szerzett tényleges tapasztalataikra támaszkodnak.

Ugyanilyen túlzás „törékeny“, „beteges“ testről beszélni. Kis-termetű, szikár ember volt és súlyos orvosi műtéteken esett át, de szívós és kemény maradt. Fizikumát céltudatosan edzette, igen egészséges életet élt, különös gondot fordított arra, hogy izmai és idegei mindig rendben legyenek. Második miniszterelnöksége idején, nehéz napokban sokszor hangsúlyozta, hogy neki kötelessége a magyar miniszterelnök testi kondíciójára is vigyázni. Aki a parancsnoki hídon van, és éppen ilyen viharos időben, annak helyén kell legyen esze és szíve, annak nem szabad fáradtnak, kimerültnek, idegesnek lennie. Nem kényességből, nem önimádatból gondozta testi erejét és épességét, hanem lelkiismerete szavára hallgatva, kötelességszerűen. A magyar miniszterelnöknek jól kell aludnia — mondotta —, hogy ha hajnalban felverik, tiszta fejjel álljon a kormányruánál és ne álmosan intézkedjék. Jól is aludt és tiszta volt mindig a feje.

Testi energiáit és egészségét tükrözte az állandó mozgási kedv, mely époly erős volt benne, mint amilyen pihenés nélküli volt szellemének működése. Keményen kopogó, gyors léptei, a lépcsőket 60 évvel is kettőzve lépő mozdulatai époly jellemzőek voltak, mint fantáziájának szüntelenül élénk működése, a terveknek sokasága, amik agyát foglalkoztatták s mint az a csodálatos gyorsaság, amellyel rengeteg tennivalót tudott igen rövid idő alatt alaposan elvégezni.

Akárhányan csodáltuk például, hogy sokirányú elfoglaltsága mellett mennyire lépést tud tartani tudományának irodalmi fejlődésével s mennyire ismeri nemcsak a földrajz, történelem, szociológia, filozófia és egyéb kedvenc tudományainak legfrissebb irodalmát, hanem tenger sok részlettanulmányt is egyéb ismeretágakból. Arra kellett gondolnunk, hogy felületesen olvas, hiszen lehetetlen a rendelkezésére álló idő alatt annyi könyvet és cikket figyelmesen és részleteiben is átolvasni. Csak amikor kezünkbe került egy-egy általa olvasott könyv és margóján ott találtuk jegyzeteit, mindig a szövegnek megfelelő nyelven írva, láttuk azt, hogy nemcsak figyelmesen olvasta a sorokat, hanem a gondolatokat rögtön ellenőrizte, tovább fűzte. Egy-egy megjegyzése tanúskodik róla, hogy még a kifejezések tisztaságára és találó voltára is figyelemmel volt. Tehát igen pontosan sorról sorra olvasott és olvasmányai közben a szerzővel párhuzamosan önállóan is gondolkodott a felvetett témákról. Hogy mégis oly széleskörűen tudott tájékozódni és nem vészett el egyik ismeretág irodalmában sem, annak az a magyarázata, hogy nagyszerű szeme igen gyorsan megállapította egy műről azt, hogy érdemes-e részletesen elolvasni, avagy sem. Így aztán csak a kiváló munkákat olvasta, de azokat alaposan.

Nagyszerű tudását, mély műveltségét nem fitogtatta, hanem szinte tudatosan öltöztette gondolatait és mondanivalóit egyszerű, hétköznapi formába. Azt akarta, hogy mindenki megértse s bár elitet akart nevelni, tudta, hogy ez az elit nemcsak az úgynevezett „művelt osztályokból“ adódik. Nem szavalt parasztkultuszról, nem igyekezett népszerűséget szerezni magának „alsóbb néposztályok“ jogainak és érdekeinek hangsúlyozásával, de mindenkit, aki keze ügyébe került, jött légyen a magyarság bármely rétegéből, emberként kezelte, tanított, nevelt olyan lelkiismeretesen és olyan odaadással, mint hogyha azon az egyeden s annak

mivé fejlődésén múlték a nemzet sorsa. Láttam őt összejöveteleken iparosfiúk között nagy nemzeti problémákról úgy tárgyalni, mintha vele szellemileg egyenrangúakkal tárgyalna; láttam az egyetemen tanítványaival egyenként a legtürelmesebben és a legnagyobb odaadással foglalkozni; láttam falusi emberek között beszélgetni. Mindig tanított, mindig nevelt. Az embereknek sohasem hibáit kereste, amelyek miatt lenézhetné vagy megvethetné őket, hanem kereste az értéket, bármily kicsinynek ígérkezett is s azt próbálta fejleszteni, csiszolni, érvényesüléshez juttatni. Ezért tudott gyenge emberekkel is sikeres munkát végeztetni és együtt dolgozni. Ragyogó tehetségű, nagyszerű emberekkel könnyű a vezetőnek eredményeket elérni. De a ragyogó tehetségű, nagyszerű emberek ritkák. A vezetőnek rendszerint közepes tehetségűek állnak rendelkezésére, legalább is nagyobb részben ilyenek és a vezető nagysága éppen abban mutatkozik meg, hogy ezekkel is tud eredményeket elérni és jó munkát végezni. Teleki Pál ilyen vezető volt.

A nemzet igen sokat köszönhet neki. Sok látható eredményt. De a legtöbb, amit adott, az ma még láthatatlanul a lelkek ezreiben él s csak később lesz belőle eredmény. Teleki Pál utolsó tette az ő neveltjeihez szól. „Én elvégeztem munkámat — látszik mondani halálában —, mindent, amit csak lehetett, most rajtatok a sor. Az én vérem tanúság amellett, hogy amit mondtam és tanítottam, tiszta és igaz. Magyarnak lenni olyan hivatás, ami állandó küzdelmet, munkát jelent, nemcsak külső ellenfelekkel, de saját gyengeségeinkkel szemben is. Csak férfias erényekben kiváló nemzet építhet és tarthat fenn maradandó államot a Kárpátok ölében. Számunk fogyásánál sokkal végetesebb baj lehet lelki erőnk, ősi magyar virtusunk, büszke nemzeti Öntudatunk megrokkanása. Fajtánk ősi szellemi és jellemi tulajdonai nélkül — számban és területben bármit bírjunk is — nem lesz Magyarország“.

Sokan kíváncsian kérdezték, amikor halálának megdöbbentő híre órák alatt végigszágulott az országon, nem hagyott hátra „politikai végrendeletet“? Nem hagyott valami írást, útmutatást utódainak^ munkatársainak, a nemzetnek? Elárvult tanítványai szomorúan néztek a kíváncsiskodókra. Hát nem volt egész élete útmutatás, tanácsadás, végrendelet? Hát el lehet azt mondani néhány lapon, ami egy egész élet tanítása volt s meg lehet-e értetni azokkal, akik annyi szóból s oly sok példából nem értettek?

Teleki Pál végrendelete sok-sok ezer ember lelkében él. Ezekben a lelkekben épül a jobb és boldogabb Magyarország, mely ha tényleg megépül és tényleg jobb lesz, Teleki Pál emlékét a magyar nemzet legnagyobbjai közt szimbólumként fogja őrizni.

RÓNAI ANDRÁS